

77133289-0	03/05/2021	ידיעות אחרונות - מסלול	עמוד 4	1/2	24.75x35.68
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

צילומים: אלעד גרשגורן

בסוף המאה ה־19 הגיע לחיפה פריץ קלר, קצב גרמני, ובסיוע האפיפיור והקנצלר ביסמרק רכש שטח והחל לבנות את השכונה הטמפלרית "כרמלהיים", מרכז הכרמל של היום • את מקומם של הגרמנים שגרו בה תפסו היקים בשנות ה־30 • סיור בשכונה מגלה פנינים אדריכליות מאז, וגם בתי אוכל וחנויות שעדיין משמרים את המסורת הגרמנית והיקית | **אמיר שוורץ**

מהיער השחור

להר הירוק

לחיפה יש פוטנציאל. לא צריך להיוולד בעיר או לחיות בה לאורך שנים כדי לדמיין אותה. מספיק לעבור בה לכמה שעות. ומה שנכון להיום, היה רלוונטי גם לשלהי המאה ה־19. חיפה של אז הייתה עדיין עיר קטנה ומוקפת חומה, שגם בה כנראה הלכו לישון מוקדם מדי. מחוץ לה כבר נבנתה אז המקבילה המודרנית שלה – המושבה הגרמנית הראשונה בארץ ישראל. אחר מתושביה, וכנראה הראשון שזיהה שווה להשקיע דווקא בה, היה פריץ (פרידריך) קלר, קצב שהגיע מדרום גרמניה, ובה פה לקידום מהיר והפך לסגן קונסול פרוסיה בצפון ארץ ישראל.

כשקלר טייל ברחוב הראשי של המושבה (שדרות בן־גוריון של ימינו), אחרי השלפשי טונגה, היה לו הרבה זמן לחשוב. כשהוא הלך עם הגב לים, במה שנחשב כבר אז לרחוב היפה בארץ, הוא כנראה נשא את עיניו לעבר ההר שמולו. אחרי כמה פעמים כאלו הוא גם התחיל לדמיין איך זה יהיה לנסות לגור על הכרס למי עלה (הגנים הבהאיים, שעל מורדות ההר, אגב, עדיין לא היו קיימים אז). בינתיים, במושבה המתבססת החיים ממשיכים. המתישבים, שזר נחים בהדרגה את העיסוק בחקלאות, מתחילים להקים בתי חרושת קטנים, ומבינים שעל ההר הירוק כל ימות השנה – שכרגע די קשה להם להגיע אליו – אפשר לבנות בתי מלון עם נוף ואוויר בשפע. קלר אולי היה הראשון – אבל בטח לא האחרון פה – שהבין שבמקום להתעסק עם שדות ופרדסים עדיף להשכיר צימרים.

אבל לפני שמטפסים על ההר, צריך לקנות אותו. וליתר דיוק את השטח שעליו יושבת היום שכונת מרכז הכרמל בחיפה. עסקת הנדל"ן הזאת לא הולכת בקלות. קלר מנסה לשכנע את אנשי המגזר הכרמליתי שימכרו לו את השטח, ששייך להם. זה שהם צרפתים והוא גרמני לא

בדיוק הופך את המו"מ לנעים או למהיר. כל צד מתבצר בעמדתו ועולה בהיררכיה כדי להצדיק את טיעונו. המחלוקת בארץ הקטנה והחמה הייתה יכולה להימשך עד לימינו, לולא נערך כה פגישת פסגה שבה השתתפו גם האפיפיור והקנצלר ביסמרק. אחרי שסוכמו המחיר ומועד העברת הבעלות, קלר מגייס את הכסף מאצילה בשם ברטה פון בנוורט, רוכש את השטח, ומי קים עליו מתחם מפואר עבור הגבירה, שממנו שרדו רק כמה מהבתים ששימשו את המשרתים שלה, והם נמצאים ברחוב קלר. הוא גם מייסד את הפרוור החדש של המושבה – כרמלהיים (Karmelheim, "מעון הכרמל"). בלי שהתכוון לכך, קלר מנסח את כלל האצבע לרכישת נכס מוצלח בחיפה – ברחוב מישורי ושקט, על ההר, רצוי עם נוף לים, אבל גם רחוק ממנו. קלר לא היה דובר הגרמנית היחיד בן המאה ה־19 שהתלהב מחיפה. כמה שנים אחרי ריו, כשבנימין זאב הרצל הסתובב פה במטרה לפגוש את הקייזר וילהלם השני, שהגיע ב־26 באוקטובר 1898, הוא שמע שיש דיבור על עיר מודרנית שיש לה גם הר וגם ים. החולם הציוני הגדול התלהב כל כך מהסיפורים על חיפה, שהוא החליט שהיא תהיה הבירה במדינה שהוא מתכנן ליהודים. הוא מתאר אותה יפה בספרו "אלטנוילנד", שיהווה השראה דווקא לעיר אחרת – תל־אביב. אולי מכאן נולדה היריבות בין החיפאים לתל־אביבים, הרבה לפני ששתי קבוצות הכדורגל הבכירות של שתיהן נפגשו למשחק בכורה.

הרצל לא הגיע לכסוף לחיפה, אבל אני כן, ומאז שעזבתי אותה לפני 16 שנה, אני מבקר בה בכל פעם שאני יכול – או לפחות כשבמערכת "מסלול" מבקשים ממני את הרחובות והבתים של כרמלהיים חשבתי שאני מכיר היטב. סבא וסבתא שלי גרו כמה דקות הליכה מפה.

בגן מזיה שוחט (שנקרא במקור ע"ש אוגור סטה ויקטוריה, אשת הקייזר וילהלם), סמוך לאודיטוריום (שד' מוריה 2), טיילתי מאות פעמים – מאז שהייתי בעגלה, ובהמשך גם עם זאת של ילדיי. בכל ביקור הוא נראה לי קצת קטן יותר, אבל עציו המפוארים ממשיכים לספק צל מצוין. כשהטורקים רצו לכרות אותם, שומרים גרמנים יצאו להגן עליהם.

הטמפלרים נטעו עצים – בעיקר אורנים – בכל פינה על רכס הכרמל, שהפך לירוק מיום ליום. וגם סביב המלון הגדול של משפחת פרוס (שד' הנשיא 142) שעדיין עומד על תילו. למבנה המרשים – שנוסד ב־1893 ושוחזר בקפידה תוך שמירה על הלבנים המסותתות בסגנון ערבי שמעליהן גג רעפים גרמני למהדרין – חיפאים ותיקים וגם חיפאים לשעבר ממשיכים לקרוא "בית רוטשילד", למרות שכמעט 20 שנה הוא קרוי בית הכס, על שם זוג חיפאים נדיבים לא פחות – ראובן ואדית הכס. במשך שנים הוא היה הלב התרבותי של הכרמל: מהופעות של חברות הזמר של אפי נצר, דרך מפגשי התנועה הפמיניסטית, מועדון ההופעות המיתולוגי מרתף 10, ועד לאודיטוריום ולסינמטק הסמוכים.

השרב הגדול נשכר והצל מושלם, אבל כרגע יש כאן פחות אנשים מאשר בחנוכת המלון של פרוס.

משמרים את המסורת הגרמנית

אי־אפשר שלא לאהוב את חיפה, דק של־עיתים האהבה הזאת קצת חר־צדדית. זה מה שאני מגלה בכל אחת מהשיחות שאני מנהל במהלך הסיור בכרמל הטמפלרי, שמובילים נעמה סובול ורותן ברום. נעמה היא בלוגר

רית אוכל ותרבות ורותן הוא היסטוריון, ויחד ולחוד הם מריצים לא מעט סיורים מוצלחים. הם משלבים יפה בין העבר הגרמני – של המייסדים ושל היקים שהחליפו אותם בשינות ה־30 – לבין ההווה שמשמר את המסורת הגרמנית. השימור הזה נעשה דרך האוכל והשתייה הנמכרים בכמה בתי אוכל וחנויות נהדרות במרכז הכרמל – שחלקם מנוהלים בידי נכדיהם של אותם יהודים שהגיעו לפה לפני כ־85 שנה מגרמניה, כשעוד היה אפשר לברוח ממנה.

רגע לפני שנגיע לאובליסק הקיסר, הנמצא בקצה טיילת לואי ומנציח את ביקורם של וילהלם ואוגוסטה ויקטוריה בעיר, אנחנו עוצרים לאספרסו קצר ולשיחה ארוכה בקפה דיומא, שמנהלים נועה צלר ושי חמצני. לסבא שלה הייתה מסעדה בדיסלדורף, ולזכרה מגיש שים פה גם שטראמר מאקס – קורנביף צלוי עם ביצי עין ולצידו סלט קטן, וגם גביניות יקיות למי שמסתפק במשהו קליל יותר ליד הקפה. הלוקיישן מעולה – מעל הרחבה של התחנה העליונה של הכרמלית. אנחנו לקראת הצהריים, ויש בריזה טובה וצל מהבניין שמאחורינו. מזל, כי מסביבנו קצת אפור. את מה שהטמפלרים הבינו ברגע שירדו מהאונייה – שבלי צל יהיה קשה לחיות פה – נרמה שפרנסי העיר בשנים האחרונות קצת שכחו. המדרכות נקיות והריצוף מודרני, אבל העצים דלילי עלים. אותי זה קצת מבאס, אבל שי, יום חיפאי שאוהב את העיר ומשוכנע שיהיה בה עוד יותר טוב, מבקש לעודד אותי: הקורונה נגמרה, ההתאוששות מורגשת, ועכשיו רק מחכים לתיירים שיבואו, הוא אומר (קפה דיומא, שד' הנשיא 119, 04-6649191).

מעורדים ושבעים, אנחנו צועדים לעבר טיילת לואי – כשהנוף היפה בארץ לימיננו.

26.34x34.97	2/2	עמוד 5	ידיעות אחרונות - מסלול	03/05/2021	77133290-2
בנימין זאב הרצל - בהקשר לציונו - 80790					

דותן ברום ונעמה סובול בסיום היסטוריה ואוכל

ספיישל ריזרב. ליין טוב יש סיפור

הבית קלר. הטמפלר הראשון על הכרמל

האובליסק לזכר הביקור של וילהלם השני

קפה דיומא. מנה בהשראה גרמנית

פיבל בר. שכונתי עם מנות מארץ הריין

חיל כאן את הכל, שמשמש כמכון מחקר של אוניברסיטת חיפה (קלר 2), בנו בשנות ה-20 מלון (קלר 8'6), כבר תחת בעלות יהודית, עם השם "הרצליה" ותפריט כשר, ובו התארחו בין היתר הלורד בלפור וחיים נחמן ביאליק. כשה סתובבתי פה כילד בשנות ה-80 - בדרך לסור פר (שעוד קיים במקום המלון) עם סבא שלי או בדרך לחוג כדורסל במגרש הסמוך (שכבר שנים שיש במקומו חניון) - חשבתי, ובטח לא הייתי היחיד, שהרחוב נקרא ע"ש הלן קלר. על פריד ריך ועל העבר הגרמני של חיפה איש לא התגרב לספר לי יותר מדי.

לא בטוח אם אלו שהגיעו מאזור היער הש' חור בדרום גרמניה אל הלבנט המהביל במטרה להקים פה חברה אוטופית, עמדו ביעד שהצי' בו לעצמם (התהייה הזאת תקפה גם לגבי אלו שהגיעו לכאן אחריהם, ולמעשה במקומם). אבל מי שיסתובב היום במה שפעם היה כרמלהיים - תושב קבע או אורח לרגע - עדיין יכול לראות את הפוטנציאל של השכונה היפה, הירוקה והרי מנומנת הזאת. אולי יום אחד מישהו גם יחליט לממש אותו.

• אחרי דותן ברום אפשר לעקוב ב"חיפה בחליכה" בפייסבוק, www.facebook.com/haifa.walking.tours, ואת "תרבות אכילה", הבלוג של נעמה סובול, תמצאו ב- www.facebook.com/Trbwtkylh. תאריכי הסיוורים הבאים: חמישי 1.7, 19:30-16:00, חמישי 12.8, 19:30-16:00. לפרטים: נעמה, 052-5929262, דותן, 052-5348582. הסיוור מתקיים בקבוצות של 20 איש. המחיר: 170 שקל כולל טעימות אוכל ואלכוהול. ניתן לארגן טעימות רלוונטיות גם לצמחונים, לטבעונים ולנמנעים מגלוטן, בתיאום מראש.

עם הרבה כרוב כבוש. יש גם אופציות לצמחוניים (מק אנד צ'ז פשוט ומוצלח) ואפילו הטב' עונים לא יקופחו. בערבים של אחרי הקורונה, הרחבה שלפני הבניין שוב מלאה בשולחנות, ושירן שמה שהחיים חוזרים למסלולם והבירה כבר לא נמזגת בטייקאווי (פיבל, מחננים 4, 8329665-052).

המלון שבו ביאליק התארח

בחלק השקט של רחוב מחננים, מאחורי האורטוריום, נמצאים בתי מושלי (מחננים 16) - פנינה אדריכלית מקומית שקל לפס' פס אם לא מסתובבים עם דותן. יעקב מושלי, שבנה אותם, היה מהגרס ואדריכל, שהגיע לכ' רמל בשנות ה-30 וחישך דרכים להתמודד עם השמש הארץ-ישראלית. חרי העין יבחנו - או שיקשיבו להסבר של דותן - שהחלונות ניצבים בשיפוע המתחשב באור השמש, והגגונים שמ' עליהם מספקים עוד קצת צל ושומרים שהבית יישאר קריר. אמא שלי אומרת שפעם הסתדרו על הכרמל בלי מזגן - גם כי לא היה, וגם כי כנראה לא היה צריך.

אנחנו עולים לאחורי הגן שבין בית הכס' לרחוב קלר, ועוצרים ליד האנדרטה לזכר אלכ' סנדר ברוולד, אדריכל יהודי מגרמניה, שתיכנן בין היתר את בניין הטכניון הישן בחיפה. הוא נחשב לאחד מאבות הסגנון האקלקטי שנוצר בארץ ישראל בשנות ה-20 ושילב באופן מרהיב ומקורי בין מורשת יהודית, בנייה ערבית מסור' תית וזיקה עזה לתרבות האירופית, לטובת אלו שהגיעו משם לכאן.

אנחנו מגיעים לרחוב קלר. קצת אחרי בית קלר היפהפה והשמור, הבית של האיש שהת'

מאוכלסות, ויש יותר מוכרים מקונים. בסוף הניינטיז עבדתי פה בחנות דיסקים, וגם אז במרבית המשמרות לא ממש הפריעו לי לש' מוע כל מוזיקה שרציתי.

מי שנמצא כאן עוד מ-1999 הוא אנדרי סוידאן, בן לאחת המשפחות הערביות-נוצריות המפורסמות בחיפה, המנהל חנות יין ומעדנייה מובחרת בשם ספיישל ריזרב, שניצחה גם את הקורונה. בסיום של נעמה ודותן עוצרים כאן לטעימת יינות וגבינות מארצות דוברות גר' מנית. מבחר היינות שבחנות היפה מקיף בערך חצי גלובוס, ואנדרי מפליג בסיפורים על יין ועל חיפה, ומסביר איך מזהים יין טוב באמת - רצוי שיגיע מיקב משפחתי בעל מסורת, ושי' בכל לגימה אפשר יהיה להרגיש את המורשת של האיש שבצר את הענבים (ספיישל ריזרב, שד' הנשיא 109, 8103899-04).

אחרי היין והגבינות אנחנו חייבים משהו מתוק, אז טוב שנעמה לוקחת אותנו לציקולטה, היכל הממתקים והשוקולד הנ' מצא כמה מטרים משם. אלעד נכנס לצלם את לשונות החתול - השוקולד הגרמני כל כך הנמס בפיו של כל ילד בארץ הריין בואכה חג המולד. אני בולע את החנות בעיניים ומתאפק לא להעמיס מכל הבא ליד (ציקולטה, שד' הנשיא 125, 8103899-04).

אחרי המתוק עוברים לבירות ולבשר. משרדות הנשיא אנחנו נכנסים לרחוב מח' ניים. בכניסה לרחוב עמד פעם קולנוע אורלי. שלמה ארצי הזכיר אותו באחד משיריו, ואני ראיתי פה את "איטי". מעליו ניצב הבר הש' כונתי פיבל - ששירן, הבעלים, קרא לו על שם סבו. כבר שש שנים הוא פה, מגיש בירות חיטה (אלא מה), לצד תפריט דיינרים מושחת ובו מנות גרמניות כמו ספייסי קראוט - נק' ניקיות תחכות לרצועות (ולא בדיוק כשרות)

אלעד הצלם מתלונן על הראות, אבל אני נהנה מהאורנים שניטעו כאן לכבוד בוא הקייוז. הוא בחר לעגון בחיפה ולא ביפו, בין היתר גם כדי להניח את הרגל על אדמת ארץ הקודש בשטח ששייך לגרמנים (במזח שנבנה מול המוש' בה הגרמנית). האובליסק המקורי, שנהרס עם השנים, היה מרשים יותר. זה שהוקם במקומו בשנות ה-80 צנוע ממנו, והוא חולק את הנקודה היפהפייה הזאת עם תותח מסוף מלחמת העולם הראשונה - כדי להזכיר לרוחו של הקייוז מי ניצח בקרב על הארץ הזאת.

דותן מנצל את הצל כדי להרחיב על הסי' בות שמשכו את הטמפלרים לכאן, ואיך לאחר כמה ניסיונות כושלים בעמק יזרעאל הם בחרו לבסוף בחיפה, ומוסיף על תרומתם לפיתוח העיר בפרט והארץ בכלל. המושבה שבתח' תית החר הייתה ונותרה בסיס האם. לכרמל הם עלו בעיקר כדי לנפוש בקיץ - במלונות או בבתי הקיט שעשירי המושבה העמידו לע' צמם. בתים רבים לא היו פה, עצים כן, כמו בגן האם, שנולד כגן של מרטינ' שניידר - פסטור (כומר) בכנסייה הפרוטסטנטית שבנה לו בית יפה שתיפקד כמיסיון. הבניין עבר מאז גל' גולים שונים, וכיום עומד כאן מלון הבוטיק ברמלה (רח' התשבי 130), ללמדך שמלונות קטנים והחר הירוק הם שילוב עתיק יומין.

אנחנו חוצים את הכביש ועוברים למרכז פנורמה. גם שם עמד פעם מלון טמפלרי. בסוף האייטיז ובתחילת הניינטיז מרכז פנור' רמה היה התשובה החיפאית לגן העיר בתל' אביב. קניון קטן ואריסטוקרטי שבו קנו לי - ולעוד ילדים בכרמל - טי'שירטים של בנטון וג'ינסים של ליוויס. זה היה המקום הנכון לה' סתובב בו. היום - איך לומר בעדינות - קצת פחות. אנחנו עם מסכות, אבל הסיכוי שנדביק כאן מישהו במשהו הוא אפסי. לא כל החנויות